

קיצור תולדות השבועות

בין הטבע לתרבות

נופר הוניגמן

והמגוונות של חג השבועות אפשר לתאר כגילויים של המתח בין יסוד הטבע ליסוד התרבות.

שני "סיפורי יסוד" (נרטיבים) בסיסיים עומדים במרכז חג השבועות: הסיפור החקלאי הגשמי, שסמליו קציר חיטים, הלחם, הביכורים ומגילת רות; והסיפור התורתי הרוחני, שסמליו לוחות הברית, מעמד הר סיני ותיקון ליל שבועות.

האנתרופולוג קלוד לוי-שטראוס, ראה בתולדות התרבויות האנושיות את המתח בין היסוד הטבעי, הראשוני והגולמי, ובין היסוד התרבותי, המעוצב, הממוסד והמעובד.

חג השבועות, יותר מחגים אחרים, מתאים לאבחנה זו, והמתח בין היסודות של הטבע לתרבות נחשף בו על כל היבטיו. את כל תולדותיו הסוערות, המורכבות

מתוך: 'חג ישראלי - הצעות לטקסי החגים במשפחה בצירוף מבואות עיוניים, עמ' 368 (הדגשה שלי - נ.ה.)

טבע ותרבות בחג שבועות ה"חקלאי"

- ◆ איך מתואר חג השבועות בכל אחד מהמקורות המקראיים? מה ההבדלים ביניהם?
- ◆ מה בסיס החג בכל אחד מהמקורות? על איזה אלמנטים חקלאיים ו/או לאומיים כל מקור מבוסס?
- ◆ באיזה אופן הוא מחובר לטבע? (גולמי, תלוי בטבע, שם במרכז אלמנטים מהטבע, ממוקם בו...)
- ◆ באיזה אופן הוא מחובר לתרבות? (מעוגן בזמן ובמקום, מחובר לאירועים לאומיים, מגובה בטקסים קבועים...)

שְׁבֻעָה שֶׁבַעַת תִּסְפְּרֶנָּה מֵהַחֵל חֶרְמֵשׁ בְּקֶמַח תַּחֲלֵל לְסֹפֵר שֶׁבַעַת שֶׁבַעַת: וְעִשִׂיתָ חַג שֶׁבַעַת לַה' אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כְּאֲשֶׁר יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ:

(דברים טז ט-י)

מיזם הביאכם את-עמך התנופה שבע שבטות תמימת תהינה: עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה': ממושבתיכם תבי או לחם תנופה שתים שני עשרנים סלת תהינה חמץ תאפינה בכורים לה':

וידבר ה' אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם כיתבאו אל-הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את-קצירה והבאתם את-עמך ראשית קצירכם אל-הכהן: והניף את-העמר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן: [...] וספרתם לכם ממחרת השבת

(ויקרא כג ט-יז)

ס וְרַב: וַיִּרְעוּ אֶתֵּנוּ הַמַּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: וַנִּצְעַק אֶל־ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת־קוֹלֵנוּ וַיִּרְא אֶת־עֲנִיֵּנוּ וְאֶת־עַמְלָנוּ וְאֶת־לִחְצָנוּ: וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבִמְרֹא גָדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתִּיִם: וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמְּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ: וַעֲתָה הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת־רֵא שֵׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִתְּתָה לִי ה'" וְהִנַּחְתּוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִית לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: וְשִׁמַּחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֲתָהּ וְהַלּוֹי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ:

וְהִיָּה כִּי־תִבּוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וִירֻשָׁתָהּ וַיִּשְׁבַּתְּ בָּהּ: וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל־פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וְשִׁמַּחְתָּ בְּטֹבָא וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכְנֵי שָׂמֹו שָׂם: וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו - "הַגְּדַתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר: וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּנָא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוּ לִפְנֵי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ: וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ - "אֲרַמִּי אֲבָד אָבִי וַיִּרְדַּ מִצְרַיִמָּה וַיִּגַּר שָׂם בְּמִתֵּי מַעֲט וַיְהִי־שָׂם לְגוֹי גָדוֹל עֲצוּ

דברים כ"ו א'-י"א, סימני פיסוק ע"ב חג ישראלי

- ◆ מה אנחנו מרוויחים מההתפתחות של יסודות התרבות אל מול יסודות הטבע? מה אנחנו מפסידים ממנה?
- ◆ איך ה"קבוע" של המהלך הטבעי משפיע עליו - מעצים אותו? מנמיך את החשיבות שלו?
- ◆ אילו עוד מהלכים טבעיים "תירבטנו"?
- ◆ מה אפשר ללמוד מההתפתחות הזו של שבועות על כוחה של התרבות מול כוחו של הטבע?

טבע ותרבות בחג שבועות ה"לאומי"

אֱלֹהֵינוּ בָּאֵהָבָה מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חֲגִים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן אֶת יוֹם חַג הַשְּׁבוּעוֹת הַזֶּה, זָמַן מִתֵּן תּוֹרַתְנוּ (בָּאֵהָבָה), מִקְרָא קֹדֶשׁ, זָכַר לִיצִיאַת מִצְרַיִם...

מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׂנוּ כַּעֲשֵׂן הַכֹּבֵשֶׁן וַיִּחַרַד כָּל־הָהָר מֵאֵד: וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מֵאֵד מִשָּׁה יִדְבַּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנוּנוּ בְּקוֹל:

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם וְרוֹמַמְנוּ מִכָּל לְשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְתִתֵּן לָנוּ יי

מתוך הקידוש לחג השבועות

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִית הַבְּקָר וַיְהִי קִלְת וּבְרָקִים וַעֲנָן כְּבֹד עַל־הָהָר וְקוֹל שֹׁפָר חֹזֵק מֵאֵד וַיִּחַרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֶה: וַיּוֹצֵא מִשָּׁה אֶת־הָעָם לְקִרְאֵת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְּצֵבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר: וְהָרַסִּינִי עֲשֵׂן כָּלוּ

שמות י"ט ט"ז-י"ט

- ◆ מה הבסיס של חג השבועות לפי נוסח הקידוש?
- ◆ איך הוא מחובר לטבע? לתרבות?
- ◆ אילו אלמנטים טבעיים ניתן לראות במעמד מתן התורה? אילו אלמנטים תרבותיים?
- ◆ איך בא לידי ביטוי המתח בין היסודות בהסתכלות הזו על החג?

אדם הראשון אדם עד שעבד אדמה", אמרו חכמינו ... כל הספרות שלנו היא באמת "גאולת הארץ" במשמעה העליונה. התלמידים שלנו צריכים לדעת כי כשם שיש קרקע חומרי שממנו נובעת כל יצירה חומרית, כך יש קרקע רוחנית שממנה נובעת כל יצירה רוחנית, ועליהם לדעת כי בלי מגע עם הקרקע ובלי חרישתו וזריעתו אין מקום לגידול רוחני אמיתי... אין גאולה אחת בלי השניה....

כל היצירה הלאומית לכל סעיפיה צומחת מן האדמה, הכל בא מן האדמה, כמו שהכל שב אל האדמה. אין מקום לשום צמיחה וגידול של האומה בלי מקור ראשון של התחיה והגידול והיא נקודת המוצא לא רק של החינוך אלא של כל חיי האומה ושל כל יצירה... הייתה רוצה כי רעיון גאולת הארץ יעלה לגובה גדול כזה שישיה מתפרש באלף פרושים, כמו שיש מ"ט פנים לתורה. .... ילדנו צריכים לדעת כי מי שאינו יוצר מתוך האדמה את כל ערכיו, הוא חצי איש, "לא נקרא

ביאליק שבע"פ, מועצת המורים למען הקרן הקיימת בכפר הנוער בבן שמן, כסלו תרפ"ז

◆ ◆ ◆

החגים האלה. ביום אחד נוצרנו כאומה ונעשינו עם עובד אדמתו בזיעת אפיו. פירוד זה יכול להעמיד אותנו בפני מכשולים, שעמדו בפנינו במשך הדור האחרון ועלינו להימנע מהם.

אבל אל נא תשכחו דבר אחד עיקרי! והוא כי השרשרת הלאומית של האומה מתחילה בחג שאנו חוגגים היום: חג השבועות, חג זה לא היה רק חג הטבע, חג הביכורים של פרי האדמה והעבודה: זהו יום "מתן תורה" ובו היינו לעם. ואין להפריד בין שני

מנחם אוסישקין, נאום בחגיגת הביכורים בחיפה, תרצ"ב 1932

◆ ◆ ◆

כשהטבע והתרבות מתנגשים...

וכבר ידעתם שאסור חדש אסורא דאורייתא (ערלה פ"ג מ"ט; מנחות ס"ח ב') ואסור להקל בו... ואין להפטר מאסור דאורייתא זה בהתנצלות שתבואת הארץ מתקלקלת, ואם יש בקיום האסור הזה טרח גדול, הרי לפי מדת הצער - השכר, לפום צערא אגרא...

[ב, ד] שאלה הזכרתם - יצליח לכם האל - שזרע התבואות אינו אצלכם בעונה קבועה, ושהתבואה תזרע בזמנים שונים ותקצר פעם בקיץ ופעם בחורף, והקציר שנים או שלשה חדשים אחרי הזרע, ואין התבואה מתקיימת אחרי הקצרה אלא חדשים מועטים ואחר כך היא מתליעה ומתקלקלת, ושאתם נבוכים בדבר אסור החדש בשביל הסבות האלה.

שו"ת ר' אברהם בן הרמבם הלכות מאכלות אסורות פרק י', הלכה ב'

* איסור חדש - הלכה שקובעת שאסור לאכול את התבואה החדשה של השנה, עד אחרי מועד הנפת העומר. נשאלת השאלה - מה עושה מי שגר בארץ אחרת שבה הקציר לא מתקיים באותו המועד כמו בארץ ישראל? האם לזרוק או לאכול?

◆ ◆ ◆

- ◆ איך ביאליק ואוסישקין תופסים את המתח בין הטבע לתרבות בחג השבועות? מה דעתכם.ן על תפיסה זו?
- ◆ מהי הקרקע החומרית והרוחנית של ימינו? איך אנחנו מביאים לידי ביטוי את ההיבטים השונים של החג?
- ◆ מה לדעתכם.ן המכשולים של ה"פירוד" בין היסוד הטבעי והתרבותי שמתאר אוסישקין?
- ◆ איך בעצם מכריע הרב בשאלה לגבי הקציר? על אילו רעיונות הוא מסתמך?

- ◆ אז מה בעצם יותר חשוב בחגים החקלאיים – הרעיון החקלאי, הוא ההיבטים התרבותיים שנקבעו על בסיסיהם? איזו מורכבות זה יכול ליצור בימינו?
- ◆ אילו רעיונות אנחנו קיבענו באופן תרבותי? מה קורה לנו כשהטבע מתנגש איתם? (לדוג' – יום זיכרון בזמן מגפה עולמית)

”

ספר. וצבי אָמר שְׁעֵצִים הָעוֹמְדִים לְמוֹת מְצַמִּיחִים
 יוֹתֵר אֶצְטָרְבָּלִים מִן הַחַיִּים. וְאִמְרָתִי לוֹ: זֶה הָיָה שִׁיר
 וְלֹא יִדְעָתָ. אָף עַל פִּי שְׁאֵתָה אִישׁ הַמַּדְעִים הַמְדַּיְקִים,
 עֲשִׂיתָ שִׁיר. וְהִשִּׁיב לִי: וְאֵתָה, אָף עַל פִּי שְׁאֵתָה
 אִישׁ חֲלוּמוֹת עֲשִׂיתָ יְלֵדָה מְדַיְקָת עִם כָּל הַמַּתְקָנִים
 הַמְדַּיְקִים לְחַיָּה.

בַּיּוֹם שָׁבוּ נוֹלְדָה בְּתֵי לֹא מֵת
 אָף אִישׁ בְּבֵית הַחֹלִים וְעַל שַׁעַר הַכְּנִיסָה
 הָיָה כְּתוּב: "הַיּוֹם הַכְּנִיסָה לְכַהֲנִים מִתְּרַת."
 וְזֶה הָיָה בַּיּוֹם הָאָרוֹךְ בְּיוֹתֵר שֶׁל הַשָּׁנָה.
 וּמֵרֵב שְׁמֵחָה
 נִסְעָתִי עִם יְדִידֵי אֵל גְּבֻעוֹת שַׁעַר הַגִּיָּא.

רְאִינוּ עַץ אֶרֶן חוֹלָה וְחֲשׂוֹף מְכֻסָּה רַק אֶצְטָרְבָּלִים אֵין

יהודה עמיחי

◆ ◆ ◆

”

כל לידה מתרחשת בזמנה ובדרכה והיכולת האנושית
 'לשלוט' על התהליך הזה מתגלה כקשה גם בעידן
 המודרני.

הריון ולידה - תהליך טבעי ופלאי, שאנחנו כחברה
 'נתנו בו סימנים: החלוקה לשבועות, הקביעה כי הוא
 לוקח 'תשעה חודשים ויש לו 'תאריך יעד', תכנוני
 הלידה וההכנות השונות. בסוף כל הריון הוא אחר,

◆ ◆ ◆

- ◆ איך אפשר לראות את המתח בין הטבע והתרבות בשיר של יהודה עמיחי?
- ◆ איזה יסוד מקבל יותר מקום אצלו?
- ◆ איך משפיעה הלידה על שני היסודות האלו?

מקורות והזמנה להרחבה:

- ◆ המדרשה באורנים, חג ישראלי - הצעות לטקסי החגים במשפחה בצירוף מבואות עיוניים, עמ' 367-421
- ◆ מכון שיטים, אסופת קטעים על חג השבועות, [קישור כאן](#)
- ◆ פרויקט השו"ת - אוניברסיטת בר אילן
- ◆ ספר התנ"ך

תודה רבה לרוני להמן על העזרה והחשיבה המשותפת וליעל ארונביץ' על הסיוע בשירה.